

Invencija i kreativnost otvaraju nove mogućnosti muzeja — muzej kao otvoren sustav

Uvod

Novi zahtjevi koji se postavljaju pred muzejsku struku uvjetovani su sve većom potrebom povezivanja različitih područja znanja i rada u interdisciplinarnim timovima koji postaju obveza u gotovo svim ljudskim djelatnostima. Interdisciplinarnost se još uvijek nedovoljno učinkovito osjeća upravo u radu u muzejima. Kako obogatiti stručna znanja ostalim potrebnim znanjima i vještinama neophodnim u suvremenim uvjetima? Autonomija struke ne znači i izoliranost iste od okoline. Stereotip vrsnoga znalca uskoga područja struke, čiji rad prati samo uski krug srodnih stručnjaka, potrebno je izmijeniti, a stručna saznanja na primjeren način prezentirati potencijalnim korisnicima u široj zajednici, koja bi iz toga rada mogla polučiti i potrebne koristi. Potreba za povezanim radom u struci može se sagledati u uzročno-posljedičnoj vezi bliskih područja. Bez umjetničke topografije nema djelotvorne zaštite spomenika, bez zaštite nema kvalitetne prezentacije spomenika kulture koji se namjeravaju kao aktivan čimbenik uključiti u turističku ponudu i tako doprinosti održivom razvitku regije i šire. Nedostatak suradnje među profesijama te zatvaranje institucija i pojedinaca unutar uskog područja djelovanja razlog je sporog otklanjanja postojećih problema. Susjedne zemlje već su odavno obavile ključne poslove neophodne za struku (izrada topografija, istraživanja arhivske građe, djelotvornija zaštita i obnova spomenika i sl.). U muzejskom se radu te manjkavosti posebno očituju prilikom obrađivanja kompleksnih kulturoloških tema poput onih vezanih uz svakodnevni život prošlih razdoblja.

Nepostojanje interdisciplinarnog pristupa jača potrebu za administrativnim rješavanjem problema. Rezultat je da se projekti odvijaju vrlo sporo, a izostaje i jasno definirana financijska potpora, budući da nisu sagledani svi potrebni aspekti rada i troškova. Brzina promjena u globalizacijskom društvu zahvaća rad struke, a način i brzina na koji struka na njih reagira otvarat će joj ili zatvarati perspektive. Kvalitetni pomaci u struci zacrtavaju smjernice budućeg razvoja, a europsko okruženje također diktira uvjete kojima se potrebno prilagoditi. U tom smislu jedna od početnih prepreka jest izoliranost pojedinaca i institucija, koja se zatim prenosi na lokalnu, regionalnu i nacionalnu zatvorenost. Ukidanjem skučenih okvira djelovanja stvaraju se preduvjeti u kojima

invencija i kreativnost pojedinaca i struke pridonosi uspješnosti poslovanja i općem razvitku. Znanje pohranjeno u muzejima, često još uvijek na tradicionalan način, mora i može poslužiti za podizanje obrazovne razine zajednice i pružiti osnove za oblikovanje budućnosti. Nužna je prilagodba prijenosa znanja novim medijima, vodeći računa o dostupnosti istoga suvremenim korisnicima.¹

Redefiniranje uloge muzeja

S novim aspektima koji se javljaju u suvremenom radu u muzejima povezana je i potreba za drukčijim načinom obrazovanja kao preduvjetom kvalitetnoga rada, a u skladu s potrebama koje nameće društvo. Odrediti muzej i redefinirati njegovu ulogu u zajednici iziskuje mnogo truda, a taj proces je stalno podložan izmjenama uslijed novih zahtjeva koji se postavljaju pred struku. Moguće je izdvojiti nekoliko bitnih obilježja muzeja koja se pojavljuju u većini analiza vezanih uz razmatranje sposobnosti muzeja da se što aktivnije uključi u rad šire društvene zajednice:

- muzej kao mjesto pohrane kolektivne memorije,
- muzej kao znanstveno-istraživačka ustanova,
- muzej kao mjesto komunikacije,
- muzej kao pokretač razvoja zajednice,
- muzej kao edukacijska ustanova,
- muzej kao mjesto zabave.

Uvažavajući gore navedena obilježja koja uključuje muzej, postavlja se pitanje znanja i vještina koje suvremeni muzealac mora posjedovati kako bi ona odgovarala tim potrebama.²

Pohrana predmeta — pohrana kolektivne memorije

Prikupljanje, dokumentiranje, čuvanje, izlaganje i interpretacija muzejskih predmeta dio je djelatnosti koji se tradicionalno najuže veže uz muzejsku struku.³ Već u samom redoslijedu u kojem se nižu poslovi primjećujemo logičan slijed, a isto tako bi pravilna organizacija protoka informacija i saznanja koja se odvijaju u svakoj od pojedinih faza bila pre-

sudna za dobar rad muzeja, koji će interpretacijom, dakle obrađenom informacijom, izaći prema korisniku.

Koncepcija muzeja zasnovana na jasno definiranom poslanju potaknut će osmišljeno prikupljanje, tj. sabirati će se građa koja će poslužiti za daljnju obradu i prezentaciju i/ili zaštitu od fizičkog propadanja. Pravilno osmišljeno prikupljanje ne bi smjelo ugroziti neposredni okoliš iz kojega je predmet izvađen, što bi značilo novu devastaciju *in situ*. Prikupljenu je građu potrebno pravodobno obraditi i dobivenu dokumentaciju oblikovati u organiziranom sustavu iskaza koji će poslužiti za daljnje korištenje.

Čuvanje i izlaganje su često dva suprotna pojma u muzejskoj struci. Izlaganjem i manipuliranjem predmet se »dovodi u opasnost« — maksimalna zaštita znači neizlaganje. Ukoliko se zaista ne može izložiti originalan predmet, suvremena prezentacija mora pružiti mogućnost prezentacije uporabom novih medija, ne umanjujući time vrijednost cjelovite interpretacije. Mnogi muzealci postaviti će pitanje nije li prezentacija koja uskraćuje korisniku emocionalno uzbuđenje zbog dodira sa stvarnim predmetom ipak nepotpuna.

Muzeji su danas sve manje okrenuti muzejskom predmetu u smislu njegova kulta kao predmeta. Suvremena umjetnost pruža nova iskustva koristeći demistifikaciju estetskih kvaliteta umjetničkog djela — sve može biti predmetom interesa i izvorom novih saznanja ukoliko je sustavno prikazano u definiranom izričaju. Kontekstualizacija predmeta postaje središnji interes — predmet je obrađen za posjetitelja. Muzeje je osnovalo društvo da bi ostvarilo neke svoje potrebe i oni se nalaze u situaciji da moraju udovoljiti tim zahtjevima. Takve okolnosti nameću potražnju za stručnjacima koji će to moći i učiniti.

Oblikovanje znanja

Rad u muzeju oblikuje nekoliko vrsta znanja koja se međusobno razlikuju. Znanstveni rad muzejske ustanove, smatraju mnogi, pokriva jedan dio njezine djelatnosti, no koliko potpuno novih saznanja muzejska ustanova danas zaista daje zajednici, koliko *par excellence* otkrića koja se neupitno mogu smatrati znanstvenima, a ne stručnima, može biti predmetom polemike. Međutim, upravo kontekstualizacija predmeta u muzejima potiče muzeje da oblikuju novo znanje u povezivanju informacija pojedinih struka koje su bile potrebne da bi se oblikovao traženi kontekst i da se to novodobiveno znanje organizirano prenese korisnicima. To je aspekt koji prisiljava stručnjake na međusobnu suradnju jer više nisu dovoljna iskustva jednoga područja da bi se izložila određena tema. U procesu oblikovanja novoga znanja sažimaju se različita znanstveno i stručno obrađena područja uz dinamično praćenje društvenih promjena. Novooblikovano znanje mora biti pravilno »dozirano« informacija, odnosno mora postojati ravnoteža znanja stručnjaka i korisnika. Osjećaj za mjeru često nedostaje u mnogim muzejskim postavima i upravo se tu propušta prilika da se korisniku pre-

nese znanje organizirano u prihvatljivo oblikovanim iskazima.

Komunikacija

Komuniciranje znanja posebno je važan aspekt rada u muzeju, budući da usvajanje novih znanja ima važnu edukacijsku ulogu, a viša razina znanja povećava ukupnu sposobnost stanovništva. Stoga je posebnu pažnju potrebno usmjeriti na način kako komunicirati znanje u muzeju. Precizno, do u detalj, opisani nizovi istovjetnih predmeta poslaganih u vitrine s opširnim identifikacijskim legendama publici su nezanimljivi i tako oblikovan sadržaj nije pogodan za prijenos. Zahtijeva se pravilno oblikovana informacija kojom je pokriveno veće referentno područje s odabranim »kulturnim linkovima« koji će naći put do korisnika. U tom smislu javlja se potreba za muzejem kao komunikacijskim središtem.⁴ Muzej je postao mjesto komunikacije koja se odvija na nekoliko razina i da bi rad u njemu bio uspješan, potrebno je dobro koordinirati svaku od njih. Osnovna podjela bila bi na komunikaciju unutar kuće i vanjsku komunikaciju, onu prema korisnicima, suradnicima, drugim ustanovama i ostalim čimbenicima s kojima muzej razmjenjuje informacije i dolazi u dodir. Za dobru komunikaciju potrebno je osigurati uvjete, a ona se mora odvijati u oba smjera, uz smetnje svedene na minimum.

Obrazovanje i muzeji

Edukacijska uloga muzeja sve se više javlja kao imperativ koji se postavlja pred muzejsku struku. Učenje se shvaća kao kontinuirani proces koji ne završava prestankom pohađanja obrazovne ustanove, već se obavezno nastavlja dalje. Korisnici posjećuju muzej da bi nešto naučili, a David Anderson ističe kako obrazovanje mora biti glavni cilj muzeja i kako suvremeno društvo više ne može dozvoliti financiranje loših muzeja.⁵

Edukacijski program *Art talks* pozitivan je primjer iz nove minhenske pinakoteke u kojem se širokoj publici pristupa s idejom vodiljom »obrazovanje za sve«.⁶ Razgovori o umjetnosti osmišljeni su kao sredstvo za ukidanje razlike između »stručnjaka s aurom« i običnog posjetitelja. Odabire se novi tip muzejskog osoblja koje radi s emocijama i budi osjete kod posjetitelja u interaktivno osmišljenim programima, a slobodan i prislan dijalog s posjetiteljima postaje imperativ.

Održivi razvoj uključuje razvoj kulture

Kultura općenito, a uz nju i muzej kao njezin sastavni dio, sa sve većom pažnjom se uvažava kao pokretač razvoja zajednice u skladu s različitim društvenim potrebama. Pojam razvijenog društva podrazumijeva sofisticirani sektor pružanja usluga, a kultura, kao još uvijek elitni proizvod, u njemu ima istaknuto mjesto. Brze promjene u društvu nameću hektičan

tempo u kojem ljudska zajednica osjeća i potencijalnu prijetnju koja bi u bliskoj budućnosti mogla ugroziti njezin identitet. Stoga se sve više koristi termin održivog razvoja kao poželjan model u svim područjima djelatnosti, pa tako i u kulturi. Pohranjeno znanje u muzeju mora koristiti razvoj zajednice, i to ne samo očuvanjem tradicijskih vrijednosti, čuvanja identiteta, već i prijenosom znanja. Kreativnost i inventivnost kao preduvjeti razvoja izviru upravo iz područja kulture. Napredak ne počiva ni na čemu, on se odgaja i stvara sa svakim novim naraštajem i svaka struka o tome treba voditi računa.

Stjecanje znanja kroz igru

Muzej kao mjesto zabave najdublje veže kulturu uz onu urođenu potrebu čovjeka za igrom.⁷ Zabavljamo se učeći, otvoreni novim saznanjima, naše oko uživa u vizualnom doživljaju umjetničkih predmeta. Muzeji sve više uvažavaju potrebu korisnika da svoje slobodno vrijeme ugodno provedu u muzeju. Organiziranje muzejskih igraonica za najmlađe posjetitelje i poticanje raznovrsnih događanja i prezentacija za široku publiku zahtijevaju promišljeno djelovanje i kontroliranu uporabu kako se ne bi narušio integritet muzeja kao ustanove koja pohranjuje znanje i distribuira ga prema korisnicima. Nove tehnologije pružaju sve veće mogućnosti korištenja interaktivnih medija koji i na zabavan način mogu poslužiti kao prijenos informacija. Raznovrsnost načina prijenosa znanja omogućuje prilagodbu različitim potrebama korisnika i uvažava njihovo pravo na različitost pristupa.

Zatvoren i otvoren sustav

Organizacija prijenosa znanja u muzeju počiva na organizaciji samoga muzeja kao otvorenog, a ne zatvorenog sustava. Način na koji je muzej ustrojen odredit će i način prijenosa znanja. On uvjetuje dostupnost podataka korisnicima, dinamiku obrade znanja u muzeju i razmjenu informacija među stručnjacima koja je generator novih spoznaja.

Zatvoren sustav

Zatvoreni sustav je samodovoljan, klaustrofobičan sustav koji kao takav ne može biti kreativan, pa onda niti ne treba zajednici koja ga je osnovala iz drukčijih pobuda i s drukčijim ciljem. U zatvorenom sustavu dolazi do mistifikacije struke i vlastitog rada, precjenjivanja rezultata uslijed nedostatka komparacije i ispravnog uvida. Znanje se pohranjuje za uski krug stručnjaka i muzej se pretvara u svojevrсни »feudalni posjed«. Posljedica zatvorenog sustava je nedostatak uvida korisnika u rad muzeja i zbirke. Prati ga gomilanje predmeta na jednom mjestu, bez stvarne mogućnosti izlaganja i adekvatnog smještaja. U zatvorenom muzeju središnje mjesto postaje depo — i to ne shvaćen kao studijski depo otvoren za istraživanje, već kao prostor »zaboravljenih predmeta«. Rezultat zatvorenog sustava je da se zajednici uskra-

ćuje mogućnost upoznavanja s vlastitom baštinom i stjecanje novih znanja. Postavlja se pitanje koja je svrha postojanja takve ustanove?

Muzej shvaćen kao zatvoreni sustav generira sličnu situaciju i unutar same ustanove. Zbirka kao da postaje »privatno vlasništvo« povjerenog joj kustosa, a posljedica su često neobrađeni fundusi, uz istovremenu »zabranu« pristupa predmetima iz zbirke ostalim zainteresiranim stručnjacima koji bi ih obradili u svojim znanstvenim radnjama. Rezultat je i neadekvatna otkupna politika, koja dodatno opterećuje zajednicu i lišava je nabave predmeta koji će što potpunije prikazati njezinu kulturu u svim potrebnim aspektima.

Otvoren sustav

Kao suprotnost i poželjna kvaliteta u suvremenom radu javlja se otvoreni sustav. On uspostavlja kreativan odnos, stvaranje i prijenos znanja i organizirani protok informacija unutar muzeja s ciljem da posluži daljnjem transferu prema korisnicima. Otvoreni sustav potiče kooperativnost i suradnju, kreativnost i inventivnost. Njegova bitna karakteristika je da komunicira, kontinuirano uči i stalno vrednuje rezultate. On je usmjeren prema korisniku, edukativan je i komunikativan, njeguje interdisciplinarni i integrirani pristup. Muzej kao mjesto kolektivnog sjećanja u otvorenom sustavu uključuje širu zajednicu, a ne samo zaposlene i užu struku. Rezultat otvorenog sustava je dostupnost znanja pojedincu i zajednici, a učiniti znanje o svijetu dostupnim za stručnjake i laike osnovna je zadaća muzeja.

Kako bi muzej mogao provoditi strategiju otvorenog sustava, neophodna je kreativnost. Ona najčešće ovisi o dobrom uvidu u materiju, imaginaciji i predanom radu. Podrazumijeva se uporaba suvremenih tehnika i dobra ravnoteža svih uključenih elemenata.

Zaključak

Muzejsku zbilju danas, uz pozitivne pomake, još uvijek obilježava lutanje između tradicionalnog muzeja i novih potreba te stanje nedefiniranih kriterija. Kako oblikovati znanje unutar struke i komunicirati ga široj zajednici i sukladno kojim standardima i kvaliteti?

Otvoreni sustav zrači pozitivne efekte na sva obilježja muzeja, dok zatvoreni sustav čini poslanje muzeja neizvedivim. U zatvorenom je sustavu prijenos znanja ograničen. Stvaranje i komuniciranje novih znanja temelj je razvoja, a muzeji u tom razvoju mogu pronaći svoju ulogu samo kao otvoreni sustav. Oblikovati znanje sukladno novim potrebama u prenosivom obliku i učiniti ga dostupnim korisnicima obveza je svake muzejske ustanove. Takvo znanje služi i kao podloga za stvaranje novih znanja. Time muzej povećava raznovrsnost pristupa u čuvanju i prezentiranju baštine s posebnim naglaskom na rad muzeja izvan muzeja i zagovara širi kulturološki pristup baštini. Istovremeno promiče struku u svim segmentima rada, a partnerstvo u kulturi vidi kao

osnovu razvoja društva. Tako muzej pojačava senzibilitet zajednice za svoj rad, koja paralelno s time uviđa važnost muzeja i ostalih kulturnih ustanova u oblikovanju svoje budućnosti.

Bilješke

1

J. Lasić-Lazić, Znanje o znanju, Zagreb: Zavod za informacijske studije, 1996., str. 11. Autorica ističe da je neophodno napraviti sustave za organizaciju i prezentaciju i odrediti skup pravila kojima se izražavaju svi iskazi kako bi baština bila dostupna i svrhovita.

2

T. Šola, Marketing u muzejima. Zagreb: Hrvatsko muzejsko društvo, 2001., str. 47. Analizirajući neke tendencije i promjene koje zahvaćaju muzeje, autor, pored ostalih, navodi i ulogu muzeja kao korektivnog i adaptivnog mehanizama društva.

3

ICOM-ova definicija muzeja navodi ove temeljne zadatke muzeja.

4

Stručna literatura često ističe važnost komunikacijskog posla.

5

Education as a Tool for Museums. Budapest: BVV, 2001. Završno izvješće projekta Socrates objavljeno u ovoj publikaciji donosi niz promišljanja stručnjaka na tu temu, kao i pozitivnih primjera osmišljenih edukacijskih programa za publiku.

6

Education as a Tool for Museums. Budapest: BVV, 2001., str. 24.

7

J. Huizinga, Homo Ludens, Zagreb: Naprijed, 1992. U kompleksnom pristupu autor promatra igru i kao čimbenik kulture i ishodište znanstvenog istraživanja.

Literatura

Grupa autora, Education as a Tool for Museums, Budapest: BVV, 2001.

Grupa autora, Code of Professional Ethics, ICOM. Paris: 1996.

Huizinga, J., Homo Ludens, Zagreb: Naprijed, 1992.

Lasić-Lazić, J., Znanje o znanju, Zagreb: Zavod za informacijske studije, 1996.

Šola, T., Marketing u muzejima, Zagreb: Hrvatsko muzejsko društvo, 2001.

Summary

Goranka Kovačić

Inventiveness and Creativity Open up New Possibilities for the Museum (Museum as the open system)

New demands set before a specialist are conditioned by an ever greater need to link various professions and specialisations — interdisciplinary teams have become a must in almost all human activities. However, our profession appears to be lagging behind the trend. How should specialised knowledge be coordinated with other necessary skills and knowledge imposed by the professions? How should the stereotype of the skilled expert in a narrow field (whose studies almost nobody has read and whose discoveries few have heard of) be integrated in the modern profession and link it to the society, which should draw certain benefit from it? Without art topography, there can be no efficient presentation of heritage, which again gives certain economic results, etc. In the author's opinion, the great problem today is the lack of cooperation between professions, closing up in one's own field alone, the consequence of which is extremely slow dealing with problems. What neighbouring countries have done long ago, Croatia has still failed to do (topography, archival research, better conservation and restoration of monuments, etc.) and this lag is especially evident when dealing with complex cultural topics.

Another problem consists in the fact that great hopes are centred on administrative solutions and decisions; projects are progressing very slowly and lack clear financial framework; our profession often loses time and money because it does not have an interdisciplinary team that could encompass all necessary aspects required in a complex project. Changes around us are fast and it conditions changes in specialisation and profession, and our ability to accommodate will open or close our prospects. The number of qualitative shifts of which we are capable will determine new possibilities and define guidelines of future progress. Our European environment also dictates conditions to which we must adapt if we wish to become part of it. In that case, one of the obstacles that must first be removed is institutional isolation (and also isolation of individuals within institutions), as well as broader, regional and national isolation, etc. By abolishing these limits, we will open up possibilities for inventiveness and creativity, which are bound to give valuable results, both individually and in teamwork.